

VAN GOGH POLGÁRJOGA

Irta: *Pogány Ö. Gábor*

STENDHAL, aki 1842-ben halt meg, műveinek a sikerét 1880-ra jósolta. A jóslat szinte naptári pontossággal igazolódott. A jó „Père Tanguy“, a festészet forradalmárainak szerény és kitartó pártfogója, Vincent Van Gogh (1853—1890) világhírré emelkedését csak századunk harmincas éveire jövendölte. Ma talán egy kicsit érthetetlen, hogy miért volt éppen Van Gogh-gal szemben ilyen szigorú, hiszen az öreg majdnem-kivégzett „communard“ elég vérmes reményeket táplált a modern festészet iránt, amikor külvárosi műkereskedésének a kirakatait Cézanne, Gauguin, Toulouse-Lautrec képeivel tömte tele. Várakozásában mégse volt szerénytelen, csak az értök érdeklődésére számított, ami nem is maradt el. A századvég botrányosan eredeti tehetségei lassanként elismerést nyertek a szellemi inyencek között, műveik híre eljutott a beavatottak szűkebb körébe s a műgyűjtők hozzászótkak ezekhez a festészeti meglepetésekhez. Viszont Van Gogh képei továbbra is rendületlenül és elmozdíthatatlanul ott villogtak a kedves Tanguy papa poros üzletében. Az öreg talán maga is túl merészeknek találta ezeket a vásznakat, de mindenesetre nagyon nagyra becsülte őket, ha föltételezte, hogy csak fél évszázad múlva érik odáig az emberiség, hogy megértse ezeket a „heveslüktetésű ornamentummá kényszerített természeti jelenségeket“. Jóslata sötétlátásnak bizonyult, mert alig egy évtizeddel a szerencsétlen Vincent öngyilkossága után, műve sznob magángyűjtemények és előkelő múzeumok büszkesége lett. De hogy valóban nehezen indult útjára Van Gogh dicsősége, bizonyítja az, hogy első gyűjteményes kiállítása alkalmából még Gauguin is, aki pedig állítólag barátja volt, kicsinylően írt képeiről s úgy nyilatkozott, hogy „nincs értelme kiállítani egy örült műveit“.

Igen, örült volt. És a józanok nem hajbókolhatnak egy bolond előtt. Meg kellett várni a halált, amely elviszi a társadalom elismerésére méltatlan személyt s még egy kis időt kellett adni a feledésnek is, hogy a művek mellől elkopjon a gyarló ember botrányos egyénisége. Kicsit így csináltak röviddel azelőtt Baudelaire-rel, akinek nem tudtak megbocsátani, hogy a lakása ablakaira homályos üveget vágatott, hogy szerette a bort és még sok olyan dol-

got, amit tisztességes embernek nem illik szeretni; s főleg azt nem tudták megbocsátani, hogy nem láthattak a homályos ablak mögé és kénytelenek voltak elhinni, minden kézzelfogható bizonyíték nélkül, hogy Baudelaire kígyókat és skorpiókat tart a lakásán. Mikor azután a költő halott volt s megszűntek a kocsmai botrányok és eltűntek a skorpiók, akkor kiderült, hogy ő tulajdonképpen klasszikus költő, aki zárt és tökéletes formában erőteljes, nyílt, tisztán körvonalazható gondolatokat fogalmazott meg, sőt a szimbolisták homályos tolvajnyelvével szemben még egy ilyen mondatát is fölfedezték valahol: „a szóban van valami szent, ami megtiltja, hogy könnyelműen játsszunk vele“. Ez történt Van Gogh-gal is. Azt igazán nem lehetett neki elnézni, hogy becsukták a saint-rémy-i tébolydába, hogy hűtlen szerelmesének saját fülét küldte emlékül és hogy a neki ellentmondókat borotvakéssel akarta elhallgattatni. Ezek már olyan bűnök voltak, hogy minden érvényesítési lehetőséget elvágta előle. Baudelaire-nek mégis megengedték, hogy fölolvassó-körutat szervezzen és azon kudarcot valljon, de ennek a szabályos örültnek még az enivalót se igen hagyták jóvá. Megbocsáthatatlan volt, hogy gyanús nők rászédtek, hogy abszintet ivott, de megbocsáthatatlan volt már annak idején az is, hogy a mons-i bányavidéken az Evangéliumot prédikálta és hitte is azt, amit prédikált; olyan szegény mert lenni, mint a hallgatói, kunyhóban lakott és fapapucsban járt, amiért a belmisszió kiküldött ellenőre „buzgóságának bosszantó túlzásai“ miatt fölszólította őt működésének az abban hagyására. Szélsőséges volt és a polgári szemlélet számára nincs nagyobb bűn ennél.

Azután hirtelen mégis sikert aratott. A halál föloldotta az előítéleteket és az emberek megostromolták a műkereskedőket, lángelmévé avatták Van Gogh-ot, tekintélyes gyűjteményekben, lehetőleg légmentesen elzárták képeit a világ elől. Az öreg Tanguy papa jóslatából mégis lett valami. Tavaly minden ok nélkül, évforduló ürügye nélkül Van Gogh-láz ejtett meg sokakat. Párizsban, az újonnan alapított modern művészeti múzeumban az első kiállítás Van Gogh festészetét és életét dolgozta fel; előkerült az arles-i hónapos szoba rozszant berendezése, ahol szegény Vincent évekig nyomorgott; kiállították azokat a lapokat, melyeket a bolondok házában nagy festők híres műveiről másolt és összevetették az eredetivel. Vitatkoztak róla, vitatkoztak a művészetéről, de mindig dicsérő hangnemben; kiadták leveleit, melyeket testvér-mecénásához, Theodore-hoz írt s külön rovatot nyitottak az ujságok annak eldöntésére, hogy vajjon képeit nyers keretbe kell-e, lehet-e tenni, vagy egyáltalában szabad-e bekeretezni őket? Ezalatt Londonban

az Arts Theatre-ben előadták dramatizált életrajzát és a szerző beláthatatlan összegeket keresett a sorozatos előadásokból. Az örült színpadra került, lelki bajai érdekelték az embereket és már nem fintorogtak a bolondságán. Igaz, már ötven éve annak, hogy életének egyetlen ügyei lejátszódtak; már nem kell félni a levágott fülől, már csak emlék a párnázott szoba, az egész szörnyű valóságból egy kedélyes kurta pipa maradt csupán, amelyet még halálos ágyán, átlőtt tüdővel is mosolyogva szopogatott. A neuraszténiás rém már elporladt az auvers-sur-oise-i temetőben, újabb öngyilkossággal már nem szerezhethet kínos meglepetést s így nyugodtan föl lehet venni az estélyi ruhát és meghallgatni az érdekes mesét. A nyárspolgári szörnyűködés helyét kíváncsiság és sznobizmus váltotta fel.

Mialatt elfoszlott a lidérc, sok minden kiszült az ő művészetéről is. Ma már úgy szerepel, mint „a rend és szimmetria szerelmese”. Florent Fels, odaadó magyarázója azt állítja, hogy „okosan festett”. Mondják, hogy dekoratív hatásokra törekedett, élesen elkülönülő, de jól simuló színekkel egységes benyomást igyekezett fölkelteni, merészen összhangzó foltokkal a képnek szilárd egyensúlyt biztosítani. Leegyszerűsítette az ábrázolás lehetőségeit, szintétikusan fogta meg a témát. Azt írta egyik levelében, hogy mindig az erős fényt keresi, mert az megeszi a részleteket és csak a fontos árnyalatokat engedi érvényesülni. Talán ez a kulcs a művészetéhez, a fény. A holland származású ember menekülése a szürke esős emlékek elől a Provence napsugarakban izzó tájaira. Ez magyarázza azokat a vakító színfoltokat, amelyek egy kicsit ugyan keményen mondják el, amit akarnak, de amelyeknek lenyűgöző hatása elől éppen ezért nem lehet elmenekülni. Talán ezek miatt a ragyogó kékek és vangogh-i sárgák miatt fordultak el tőle még a korabeli hozzáértők is. Az aprólékos árnyalatokon dolgozó impresszionisták képei mellett ez durva támadás volt a szem ellen. Rodin mondta egyszer, hogy „minden újstílusú műalkotás merénylet a tömeg ízlése ellen”. A színek lángbaborultak az erős fény hatása alatt és elriasztották Van Gogh művészetétől az érdeklődőket. A nagy idegbetegnek, Nietzsche-nek súlyos élet-mottója talán őrá is vonatkozott: „lux mea crux, crux mea lux”; a világosság (a fény) a keresztem, a kereszt a világosságom. Ez a szemkápráztató ragyogás újból eszükbe juttatta az embereknek a boldont, a tékozló színek, a pazar fények egy szélsőséges lélekről árulkodtak. Mindez valahogy annyira közel állt a beteges tébolyhoz, egy vizuális idegroham örületéhez, hogy mindig valami természetellenest gyanítottak a képein. Erre Anatole France szövege

felel: Ezt a művészt nem szabad úgy megítélni, mint más józan halandót. Olyan látomásai vannak, amilyenek nekünk nincsenek, mert egyszerre sokkal több és sokkal kevesebb, mint mi... Azt mondják, hogy örült; én elhiszem. És ha kételkedném, hogy az volt, akkor megsemmisíteném ezeket a sorokat, melyeket most írok. Igen, örült volt, de ez a szegény örült új művészetet alkotott s lehet, hogy egy napon azt mondják majd róla, hogy kora legnagyobb festője volt.

TALÁN HALOTT LESZEK

*Most húszéves vagyok, de két karomban
nem voltak még a lányok boldogok,
pedig talán harmincéves koromban
már élni sem fogok.*

*Talán halott leszek és lenn a mélyben
növesztem egyre dús szakállamat,
hogy rám ne ismerjenek, kikkel éltem,
kik látták síma államat.*

*Talán élek és lesz néhány barátom
aki szeret és megtűr oldalán,
s ha boldog leszek, a te neved áldom
kis morva lány: anyám.*

*Talán halott leszek, talán még élek
és csak szemlélődöm majd csöndesen,
talán a napra fekszem, úgy henyélek,
talán a felhőket lesem,*

*Ki tudja? tíz év, hol leszünk! s ma egyre:
Ugyan mi lesz? csak ezt találgatom,
mert nincsen kedvesem, ki értem élne,
nincs örzőangyalom.*

*S bár húszéves vagyok, de két karomban
nem voltak még a lányok boldogok,
pedig talán harmincéves koromban
már élni sem fogok.*